

LIETUVOS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS VADOVĖLIŲ / VADOVĖLIŲ KOMPLEKTŲ KOKYBINIS TYRIMAS

1. Apie tyrimą

Igyvendinant Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintą Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatų įgyvendinimo programos priemonių planą (LR Vyriausybės 2005 m. sausio 24 d. nutarimas Nr. 82, Žin., 2005, Nr. 12–391), LR Švietimo ir mokslo ministro įsakymu (2004 m. gruodžio 23 d. Nr. ISAK-2055) sudaryta darbo grupė parengė Veiksmų planą parengti bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategiją bei jos priemonių planą. Šiame dokumente buvo numatyta atlikti šiuo metu įgyvendinamo ugdymo turinio analizę įvairiais aspektais. Vienas iš numatytų situacijos analizės darbų buvo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlių / vadovėlių komplektų atitikimo keliamiems ugdymo tikslams kokybinis tyrimas.

2005 m. Švietimo plėtotės centras bei LR Švietimo ir mokslo ministerija organizavo šį tyrimą. Gauta informacija apie mokyklose naudojamus vadovėlius ir jų komplektus padėjo darbo grupei, rengiančiai Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, įgyvendinimo, vertinimo ir atnaujinimo strategiją bei jos priemonių planą (2006–2012 m.), visapusiškiau atlikti iki šiol įgyvendinamo ugdymo turinio analizę bei išskirti svarbiausius ugdymo turinio atnaujinimo prioritetus. Tyrimo metu padarytos išvados apie mokyklose naudojamų vadovėlių atitikimą keliamiems ugdymo tikslams bei parengtos rekomendacijos dėl jų atnaujinimo neabejotinai yra naudingos vadovėlių autoriams, mokytojams bei visiems besidomintiems mokykliniais vadovėliais ir jų kaitos tolimesnėmis perspektyvomis. Reikia pažymėti, jog tai buvo pirmas tokio pobūdžio tyrimas, todėl jo metu gauti duomenys turėtų nors šiek tiek sumažinti iki šiol jaučiamą patikimos vadovėlių kokybės vertinimo informacijos stygių.

Vadovėlių / vadovėlių komplektų kokybiniam tyrimui atlikti buvo sudaryta 25 ekspertų darbo grupė. Į ją įėjo mokytojai, mokslininkai, aukštųjų mokyklų dėstytojai. Tyrimo metu buvo įvertinti 102 LR bendrojo lavinimo mokyklos 1–12 klasių vadovėliai / vadovėlių komplektai.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti:

- kaip vadovėlių / vadovėlių komplektų medžiaga ir didaktinė sąranga padeda siekti Bendrosiose programose ir išsilavinimo standartuose numatytų ugdymo tikslų;

- kaip skirtingų dalykų vadovėliai / vadovėlių komplektai tarpusavyje dera tarpdalykiniu požiūriu;
- kaip to paties dalyko (lietuvių kalbos ir matematikos) vadovėlių / vadovėlių komplektai užtikrina tęstinumą įvairiose ugdymo pakopose.

Vadovėlių / vadovėlių komplektų kokybinio tyrimo ekspertų darbo grupė pagal sutartus kriterijus įvertino:

- visų dalykų 7–8 klasių vadovėlius / vadovėlių komplektus;
- 7–12 klasių gamtos mokslų ir socialinio ugdymo vadovėlius / vadovėlių komplektus;
- 1–12 klasių lietuvių kalbos vadovėlius / vadovėlių komplektus;
- 1–12 klasių matematikos vadovėlius / vadovėlių komplektus.

2. Išvados apie Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje naudojamus vadovėlius ir jų komplektus

Įvertinusi atskirų dalykų vadovėlius / vadovėlių komplektus, darbo grupė parengė bendras išvadas apie Lietuvos bendrojo lavinimo mokykloje naudojamus vadovėlius ir jų komplektus:

- dauguma Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose naudojamų vadovėlių / vadovėlių komplektų padeda siekti Bendrosiose programose numatytų ugdymo tikslų;
- daugelio vadovėlių mokomoji medžiaga yra įvairi – pateikiamas aiškinamasis tekstas, ištraukos iš literatūros kūrinių, iliustracijos, statistinė medžiaga, žemėlapiai ir pan. Toks įvairumas yra tikslingas, medžiagos pateikimo būdai tarpusavyje susieti ir papildo vieni kitus. Didžioji dalis šios medžiagos atitinka mokinių amžiaus ypatumus ir padeda siekti išsilavinimo standartuose numatytų mokinių pasiekimų;
- ne visi vadovėliai tinka dirbti pagal Bendrąsias programas ir ugdymo planus. Kai kuriuose vadovėliuose (pvz., užsienio kalbų, pilietinio ugdymo) trūksta medžiagos, todėl mokytojas turi medžiagą pasirengti pats, kartais medžiagos vadovėlyje yra per daug (pvz., matematikos, istorijos), todėl tenka dirbti selektyviai;
- kai kuriuose vadovėliuose (pvz., matematikos bei socialinio ugdymo) pateikiama mokomoji medžiaga tik iš dalies atitinka mokinių amžiaus ypatumus, jų interesus bei poreikius ir ne visada padeda siekti išsilavinimo standartuose numatytų pasiekimų;

- dalies vadovėlių (pvz., lietuvių kalbos, istorijos) didaktinė sąranga yra per daug tradicinė, vyrauja teorinė medžiaga, užduotys per daug orientuotos į žinių reprodukciją. Todėl vadovėliuose, nesant pakankamai praktinius gebėjimus formuojančių užduočių, silpnai ugdomi mokinių kritinio mąstymo bei žinių taikymo gebėjimai;
- kai kurie matematikos, lietuvių kalbos, istorijos vadovėliai nesudaro galimybių diferencijuoti mokymą bei yra nepakankamai užtikrinamos mokinių savarankiško darbo ir įsivertinimo galimybės;
- ne prie visų dalykų vadovėlių (pvz., biologijos, chemijos, istorijos, geografijos, technologijų) yra mokytojų knygos. Tai trukdo mokytojams perprasti naudojamų vadovėlių didaktinę sąrangą ir efektyviau juos naudoti;
- dažniausiai to paties dalyko vadovėliai 7–8 klasėse tarpusavyje dera, tačiau skirtingų dalykų vadovėlių medžiaga nėra pakankamai suderinta. Šiuose vadovėliuose pateikiamos temos neretai kartojasi, o užduotys reikalauja nagrinėti ir aiškintis tuos pačius klausimus, kurie jau buvo nagrinėjami kito dalyko pamokose;
- 1–12 klasių lietuvių kalbos vadovėliuose iš esmės yra nuosekliai tęsiamos ir plėtojamos žemesniuose centruose nagrinėtos temos. toliau ugdomi mokinių gebėjimai. Dauguma 1–12 klasių matematikos vadovėlių dera tarpusavyje bei sudaro galimybes mokiniams įtvirtinti ir išplėsti žemesnėse klasėse įgytus gebėjimus;
- tik tos pačios leidyklos leidžiami vadovėlių komplektai (mokinio knyga, mokytojo knyga, pratybų sąsiuviniai ir pan.) užtikrina mokymo proceso nuoseklumą ir sudaro galimybes mokiniui dirbti savarankiškai;
- kai kurių dalykų / sričių vadovėlių (pvz., anglų kalbos, istorijos) pasirinkimas gana didelis, tačiau mokytojai ne visada geba vadovėlius įvertinti ir tinkamai pasirinkti. Kitų dalykų (pvz., rusų kalbos, geografijos, pilietinio, dorinio ir meninio ugdymo, technologijų, kai kurių gamtos mokslų) vadovėlių pasirinkimas ribotas;
- dabartinė vadovėlių koncepcijų ir rankraščių aprobavimo tvarka nesudaro pakankamai galimybių rengti ir leisti kokybiškus vadovėlius, padedančius siekti ugdymo tikslų;
- naujų ir modernių vadovėlių įsigijimą mokyklai apsunkina esama vadovėlių apsirūpinimo tvarka bei vadovėlio samprata. Vadovėlio komplektas (kuris yra vieninga visuma) išskaidomas į atskiras dalis, ir jas įsigyti galima iš atskirų krepšelio eilučių lėšų, tačiau

mokyklos dažnai apsiriboja tik mokinio knyga ir neperka kitų komplekto dalių (pvz., mokytojo knygos, CD).

3. Siūlymai dėl Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos vadovėlių ir jų kompleksų atnaujinimo

- būtina išbraukti iš galiojančių vadovėlių sąrašo nekokybiškus vadovėlius – tokius, kurie neatitinka bendrųjų programų, nėra orientuoti į išsilavinimo standartuose nusakytus mokinių pasiekimus, ugdo tik kai kuriuos mokinių praktinius gebėjimus, nesilaiko šiuolaikinių didaktikos principų ir pan.;
- būtina skubiai taisyti tuos vadovėlius, kurie iš esmės atitinka ugdymo tikslus, bet juose yra dalykinių / kalbos klaidų;
- atnaujinant vadovėlius, būtina:
  - vengti panašių užduočių kartojimosi vadovėliuose ir pratybose bei pateikti daugiau užduočių, leidžiančių taikyti įvairias mokymosi strategijas;
  - juos papildyti nuorodomis į kitus informacijos šaltinius: enciklopedijas, žinytus, populiariąsias mokslines knygas, periodinius leidinius, interneto svetaines;
  - suteikti mokiniams galimybę įsivertinti pažangą ir pasiekimus;
- siekiant sudaryti sąlygas rengti kokybiškus vadovėlius, padedančius mokiniams ugdytis programoje numatytus gebėjimus, reikia:
  - koreguoti vadovėlių koncepcijų ir rankraščių aprobavimo tvarką, sugriežtinant vadovėlių kokybės reikalavimus;
  - koreguoti vadovėlio sampratą ir aprūpinimo tvarką, numatant lėšas iš karto (iš vienos eilutės) įsigyti visą vadovėlio komplektą;
  - rengti seminarus vadovėlių autoriams, mokymo medžiagos rengėjams, kviesti užsienio konsultantus;
  - įpareigoti leidyklas teikti paramą vadovėlių autoriams vadovėlio rašymo proceso metu;
  - išbandyti vadovėlį bent metus prieš įtraukiant jį į galimų įsigyti vadovėlių sąrašą.